

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Jana Filipa, soudce zpravodaje Jaromíra Jirsy a soudce Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti stěžovatele **L. S.**, zastoupeného Mgr. Štěpánem Lichovníkem, advokátem se sídlem v Brně, Pellicova 23/8, proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 4 Tdo 489/2019-714 ze dne 28. května 2019 a rozsudku Krajského soudu v Praze č. j. 12 To 318/2018-612 ze dne 28. listopadu 2018, za účasti **Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Praze**, jako účastníků řízení, a dále **a) Nejvyššího státního zastupitelství, b) M. R., c) O. R., d) F. R.**, všech zastoupených JUDr. Ing. Mgr. Pavlem Sorokáčem, MBA, advokátem se sídlem v Praze 1, Pařížská 68/9, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

- I. Výrokem o náhradě nemajetkové újmy v rozsudku Krajského soudu v Praze č. j. 12 To 318/2018-612 ze dne 28. listopadu 2018, a v příslušném rozsahu rovněž usnesením Nejvyššího soudu č. j. 4 Tdo 489/2019-714 ze dne 28. května 2019, byla porušena práva stěžovatele zaručená v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.**
- II. Výrok o náhradě nemajetkové újmy poškozeným v rozsudku Krajského soudu v Praze č. j. 12 To 318/2018-612 ze dne 28. listopadu 2018, a v tomtéž rozsahu usnesení Nejvyššího soudu č. j. 4 Tdo 489/2019-714 ze dne 28. května 2019, se zrušují.**

Odůvodnění:

I. Napadená rozhodnutí

1. Okresní soud v Benešově (dále jen „nalézací soud“) uznal stěžovatele rozsudkem č. j. 2 T 123/2017-552 ze dne 8. srpna 2018 vinným ze spáchání přečinu usmrcení z nedbalosti (nesprávně) podle § 146 odst. 1 trestního zákoníku, odsoudil jej k trestu odnětí svobody v trvání osmnácti měsíců do věznice s ostrahou a uložil mu povinnost nahradit škodu pozůstalým poškozeným: 300 000 Kč a 30 195 Kč matce – vedlejší účastnici b), 240 000 Kč otci – vedlejšímu účastníkovi d) a 175 000 Kč bratrovi – vedlejšímu účastníkovi c). V ostatním nalézací soud pozůstalé poškozené odkázal na řízení ve věcech občanskoprávních; současně uložil stěžovateli povinnost zaplatit poškozené zdravotní pojišťovně 7 363 Kč s příslušenstvím.

2. Krajský soud v Praze (dále jen „odvolací soud“) zrušil rozsudek nalézacího soudu v celém rozsahu a nově stěžovatele uznal vinným ze spáchání přečinu usmrcení z nedbalosti podle § 143 odst. 1 trestního zákoníku (v tomto ohledu napravil zjevnou chybu nalézacího soudu při právní kvalifikaci), odsoudil jej k trestu odnětí svobody v trvání dvou let, podmíněně odloženému na zkušební dobu čtyř let, s povinností nahradit ve zkušební době podle svých sil škodu, kterou svým trestným činem způsobil. Současně odvolací soud stěžovateli uložil povinnost nahradit poškozené matce nemajetkovou újmu ve výši 300 000 Kč a majetkovou škodu 30 195 Kč, nemajetkovou újmu poškozenému otci ve výši 240 000 Kč a bratrovi 175 000 Kč; v ostatním poškozené odkázal na řízení ve věcech občanskoprávních.

3. Dovolání stěžovatele Nejvyšší soud odmítl jako zjevně neopodstatněné, neboť dovolací námitky byly skutkové či procesní povahy; judikatura Nejvyššího soudu k ustanovení § 265i odst. 1 písm. e) trestního řádu považuje za zjevně neopodstatněné dovolání, uplatnil-li dovolatel

shodné námitky již dříve v průběhu řízení před obecnými soudy, které se jimi dostatečně zabývaly.

II. Rekapitulace skutkového stavu

4. Z napadených rozhodnutí a připojeného trestního spisu se podává, že dne 20. dubna 2017 navštívil zemřelý poškozený společně s dalšími osobami hernu provozovanou stěžovatelem, kde vyhrožoval barmanovi (že si přinese zbraň a zastřelí jej, ať si nezahrává, že pozná, co je to drogový kartel...), a proto jím byl i se společníci vykázán z provozovny. Když byl později v provozovně přítomen stěžovatel, opětovně vstoupila společnice zemřelého poškozeného, stěžovatel ji vyvedl před dveře baru, kde byl bezprostředně a nečekaně napaden poškozeným, jemuž se byl schopen bránit teprve za pomoci svého známého, který přiběhl společně s barmanem. Stěžovatel barmana vyzval, ať zavolá policii a společně se známým se jim podařilo útočícího poškozeného chytit a složit na zem na schodech před dveřmi do herny; na zemi stěžovatel poškozeného zalehl a ve strachu před dalším atakem držel několik minut, než dorazila policejní hlídka, opětovně na pokyn stěžovatele volaná. Po příjezdu policistů stěžovatel v tu chvíli již bezvládného poškozeného pustil ze sevření; policisté mu nahmatali tep, nebyli však pro hluk, který vydávala společnice poškozeného, schopni zjistit, zda dýchá, ihned přivolali rychlou záchrannou pomoc, jejíž posádce se nepodařilo poškozeného oživit. Oživovacích pokusů se šokovaný stěžovatel aktivně nezúčastnil.

5. Z provedených znaleckých posudků vyplynulo, že poškozený zemřel v důsledku udušení, zřejmě tlakem hrany schodu na svůj krk, když byl zalehnutý stěžovatelem. Za uvedené jednání byl stěžovatel uznán vinným a odsouzen; výrok o vině i o trestu stěžovatel akceptoval, nesouhlasí ale s výší poškozeným přisouzené náhrady nemajetkové újmy, protože byl nevyprovokovaně napaden a bez rvačských zkušeností zalehl poškozeného, očekáváje cca 15 minut příjezd policie. Nalézací soud v adhezním řízení (viz odst. 41 rozsudku) vycházel z díkce § 2959 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“), podle kterého *při usmrcení (nebo zvláště závažném ublížení na zdraví) odčiní škůdce duševní útrapy manželu, rodiči, dítěti nebo jiné osobě blízké peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení. Nelze-li výši náhrady takto zjistit, stanoví se podle zásad slušnosti.* Nalézací soud nezpochybnil příčinnou souvislost s trestným jednáním stěžovatele ani oprávněnost nároku, jehož výši určil na základě dostupné judikatury; podle rozsudku Nejvyššího soudu č. j. 4 Tdo 1402/2015-97 je ospravedlnitelná náhrada nemajetkové újmy v rozpětí od 240 000 Kč do 500 000 Kč pro rodiče a 175 000 Kč pro sourozence. Vyjma závěru o vztahu matky, u které zemřelý poškozený bydlel, nalézací soud uvedl, že vztahy rodinných příslušníků lze jen stěží označit za „intenzivní společenství“; zohlednil přitom, že poškozený byl nedlouho před svým usmrcením propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody, vykonávaného od dubna roku 2010 do druhé poloviny roku 2016 v Peru. Vzhledem k tomu nepřiznal pozůstalým poškozeným částku v požadované výši (každému 500 000 Kč), ale (s výjimkou matky) na dolní hranici výše uvedeného rozpětí, a to i s odkazem na předchozí právní úpravu podle § 444 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku (dále jen „zákon č. 40/1964 Sb.“ či „obč. zák.“), ve kterém byly částky odčinění pozůstalých pevně stanoveny, neboť nebyly zjištěny žádné mimořádně skutečnosti ani na straně škůdce, ani na straně poškozeného.

6. Odvolací soud (odst. 23) potvrdil správnost závěrů nalézacího soudu o odčinění újmy pozůstalých – nalézací soud neměl k intenzitě vztahů bližší informace než o soužití zemřelého poškozeného s matkou a další „okolnosti či zjišťování by již evidentně přesahovaly rámec tohoto trestního řízení, a proto okresní soud v intencích předmětné judikatury stanovil opět v pochybnostech ve prospěch obžalovaného uvedené částky, které je možno považovat za zcela relevantní a odpovídající tomu, co vyplývalo z již jen samotné podstaty rodičovských či sourozeneckých vztahů“. Odvolací soud připomněl i judikovanou povinnost pozůstalých

poškozených doložit významné okolnosti pro přiznání nároku na odčinění imateriální újmy, kteří však ani v odvolání neuvedli důvody pro změnu (zvýšení) přiznané částky; odmítl i námitky stěžovatele týkající se výše částek přiznaných v adhezním řízení.

7. Rovněž Nejvyšší soud odmítl jako nedůvodné námitky proti výši přiznané náhrady, neboť soudy podle něj zohlednily ztrátu nejbližšího člena rodiny, aniž by přecenily intenzitu vztahu mezi příbuznými. Dovolací soud připomněl nedostatek relevantních skutkových zjištění (kromě soužití poškozeného ve společné domácnosti s matkou), odmítl výhradu stěžovatele, že obecné soudy nezjišťovaly jeho majetkové poměry, schopnost splnit uloženou povinnost a zdůraznil postoj stěžovatele k pozůstalým poškozeným (absence snahy o kontakt, omluvy, nabídky satisfakce...). Podle Nejvyššího soudu nevybočuje přiznaná náhrada z ustálené a judikované praxe; pozůstalí tvořili jádro rodiny zemřelého poškozeného, který po návratu z vězení v Peru žil pouze s matkou, a intenzita jeho vztahu s příbuznými nemohla být vyšší než v obvyklé míře. Zvolení dolní hranice rovněž vypovídá o tom, že nejde o situaci významněji vybočující z obdobných případů; obecné soudy správně zohlednily postoj stěžovatele a dopad do „jeho duševní sféry“, i fakt, že během celého trestního řízení neprojevil žádnou známku lítosti a ani se neomluvil pozůstalé rodině, což nesvědčí o jeho skutečné sebereflexi.

III. Argumentace stěžovatele

8. Řádně zastoupený stěžovatel ve své včas podané ústavní stížnosti splňující i další náležitosti podání podle zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), nezpochybňuje důvody, pro které byl uznán vinným a odsouzen, nesouhlasí ale s výrokem o povinnosti odčinit imateriální újmu pozůstalým poškozeným; stručně odkazuje na prokázaný průběh incidentu vyvolaného a zpočátku aktivně vedeného zemřelým poškozeným, v jehož moči byly zjištěny stopy pervitinu a v krvi 2 ‰ alkoholu. Stěžovatel je přesvědčen, že obecné soudy v adhezním řízení nezohlednily všechny okolnosti a nezkoumaly naplnění jednotlivých předpokladů odpovědnosti za vzniklou újmu, především spoluzavinění poškozeného, který výhružkami, agresivním chováním a napadáním stěžovatele incident vyvolal; jednání stěžovatele pak bylo podle obecných soudů excesem z nutné obrany. Stěžovatel odkazuje na judikaturu, kterou obecné soudy podle něj nerespektovaly, konkrétně na nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 226/06 ze dne 11. 3. 2010 (N 48/56 SbNU 521) – povinnost vypořádat všechny relevantní a smysluplné námitky; sp. zn. III. ÚS 2954/11 ze dne 30. 3. 2012 (N 69/64 SbNU 781) – výsledný výrok adhezního řízení je exekuční titul, který musí snést test ústavnosti jako kterékoliv meritorní rozhodnutí; sp. zn. I. ÚS 2844/14 ze dne 22. 12. 2015 (N 221/79 SbNU 545) – povinnost zkoumat míru zavinění/spoluzavinění; a na rozsudek Nejvyššího soudu č. j. 4 Tdo 1402/2015-97 ze dne 12. 4. 2016 – výrok o náhradě nemajetkové újmy musí zohlednit poškozené (intenzita vztahu, věk, závislost) i obviněného (jeho postoj k věci). Soudy porušily právo stěžovatele zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), a proto navrhuje zrušit napadená rozhodnutí ve vyznačeném rozsahu („adhezní výrok“).

III. Vyjádření k ústavní stížnosti a replika stěžovatele

9. Ústavní soud připojil spis Okresního soudu v Benešově sp. zn. 2 T 123/2017, vyžádal vyjádření účastníků i vedlejších účastníků řízení.

10. Za Nejvyšší soud se k věci vyjádřil předseda senátu 4 Tdo, který uvedl, že námitky stěžovatele zohlednil ve svém rozhodnutí již odvolací soud a Nejvyšší soud neměl důvod na

dovolací námitky reagovat; v podrobnostech odkázal na napadené usnesení. Za odvolací soud se vyjádřila předsedkyně senátu 12 To, která jen odkázala na odůvodnění napadeného rozsudku.

11. Státní zástupce Nejvyššího státního zastupitelství vyjádřil přesvědčení, že obecné soudy se v adhezním řízení adekvátně zabývaly nárokem pozůstalých poškozených na náhradu nemajetkové újmy, zohlednily rodinná pouta (trestní minulost poškozeného) a zabývaly se i spoluzaviněním oběti (nutnou obranou stěžovatele). Třebaže přiznané částky nejsou zanedbatelné, jejich výše není neadekvátní ani likvidační, a proto navrhl ústavní stížnost odmítnout jako zjevně neopodstatněnou. Krajské státní zastupitelství v Praze se svého postavení vedlejšího účastníka vzdalo.

12. Poškození pozůstalí mají za to, že odvolací soud i Nejvyšší soud se dostatečně zabývaly mírou jednání stěžovatele i otázkou přiznané náhrady nemajetkové újmy; odmítají spoluzavinění poškozeného, který „nemohl sám jakkoliv ovlivnit, jestli zemře“ – tragédie se stala výlučně v důsledku jednání stěžovatele. Poškození navrhli ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou odmítnout a uložit stěžovateli povinnost nahradit jim náklady řízení před Ústavním soudem.

13. K vyjádřením účastníků a vedlejších účastníků zaslal stěžovatel repliku, ve které uvádí, že žádný z obecných soudů se nezabýval otázkou spoluzavinění poškozeného v souvislosti s rozhodováním o náhradě škody; opak neplyne ani z vyjádření poškozených. Namítá-li Nejvyšší soud, že stěžovatel uplatňuje stále stejné argumenty, činí tak proto, že obecné soudy se s nimi nevypořádaly. Nejvyššímu státnímu zastupitelství i odvolacímu soudu stěžovatel vytýká, že otázku spoluzavinění vykládají formalisticky, v rozporu se smyslem zákona; za stěžejní považuje vyvolání konfliktu poškozeným, jemuž se stěžovatel musel bránit. Stěžovatel nerozporuje svoji odpovědnost za škodlivý následek, má však za to, že soudy pochybily, a proto na svém návrhu trvá.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů a není oprávněn do jejich rozhodování zasahovat; uvedená zásada je prolomena tehdy, vybočí-li obecné soudy z mezí daných rámcem ústavně zaručených základních lidských práv [čl. 83 a čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky] a jsou-li porušeny ústavní procesní principy, především právo na soudní ochranu, což se v daném případě stalo; východiskem pro tento závěr je i stěžovatelem zmíněná relevantní judikatura Ústavního soudu a Nejvyššího soudu.

15. V nálezu sp. zn. I. ÚS 2844/14 Ústavní soud vysvětluje kritéria pro stanovení výše náhrady nemajetkové újmy pozůstalým; uvádí, že obecné soudy „mají široké meze diskrece, kterou musí použít tak, aby ve výsledku dostály požadavkům řádného, a především spravedlivého rozhodnutí, odůvodněného již dříve seznatelnými a nyní jasně formulovanými kritérii tohoto druhu náhrady škody“. Moderace obecných soudů přitom nemá mezí a je v jejich pravomoci podle konkrétních okolností najít míru (výši) relutární náhrady, coby spravedlivého vyjádření a vypořádání vztahu mezi poškozenými a pachatelem trestného činu. Uvedený judikát rovněž definuje kritéria (nikoliv „algoritmus pro výpočet“) vedoucí k určení výše náhrady nemajetkové újmy (viz odst. 53 a 54); na straně poškozeného jde o:

- a. intenzitu vztahu pozůstalých se zemřelým,
- b. věk zemřelého a pozůstalých,
- c. otázku hmotné závislosti pozůstalého na usmrčené osobě a
- d. případně poskytnuté jiné satisfakce.

Na straně škůdce jsou rozhodné:

- a. jeho postoj (lítost, náhrada škody, omluva aj.),

- b. dopad události do duševní sféry původce,
- c. jeho majetkové poměry a
- d. míra zavinění, eventuálně míra spoluzavinění usmrčené osoby.

16. Uvedené závěry přejal Nejvyšší soud ve svém rozsudku č. j. 25 Cdo 894/2018-239 ze dne 19. 9. 2018, v němž stanovil i další kritéria, jimiž se má soud řídit při odčinění újmy pozůstalých, jako je přítomnost poškozeného pozůstalého u škodní události, způsob seznámení se s jejími následky a některé další. Obecný soud musí přezkoumatelně (jinak by jeho postup mohl být považován za libovůli) přihlídnout ke konkrétním okolnostem nemajetkové újmy a aplikovat i princip proporcionality s jinými (obdobnými) případy. Nejvyšší soud odlišuje, vznikla-li škoda jen působením škůdce, od situace, kdy jeho jednání přispělo ke škodlivému následku, je-li *„jednou z příčin úmrtí jednání poškozeného (zemřelého) nebo okolnosti na jeho straně, není v tomto rozsahu dána příčinná souvislost mezi jednáním škůdce a následkem, a tedy ani povinnost škůdce k náhradě pozůstalým, nejde-li o podíl zanedbatelný“*.

17. Dále Nejvyšší soud v citovaném rozsudku uvádí, že majetkové poměry škůdce jsou jen nástrojem k výjimečnému zmírnění tvrdosti, nikoliv základem úměry mezi majetkem škůdce a výší náhrady; nejsou významnou okolností pro strádání poškozeného. Na druhou stranu považuje Nejvyšší soud nepřiměřeně vysokou náhradu za demotivační, s možnou ztrátou vymahatelnosti, tedy v rozporu s objektivními potřebami poškozených. Nemajetková újma neumožňuje uvedení do původního stavu ani přesné vyčíslení peněžité náhrady: satisfakce má zmírnit nepříznivý stav pozůstalého poškozeného, jeho duševní útrapy, a měla by odrážet obecně (nikoliv subjektivně) sdílené představy spravedlnosti a slušnosti. Přiznaná náhrada nevyjadřuje hodnotu lidského života, neboť *„usmrcení osoby blízké není újmou na životě a zdraví přímého poškozeného (primární oběť), ale újmou na soukromém a rodinném životě osob blízkých (tzv. sekundárních obětí)“*.

18. Nejvyšší soud dále hledal objektivní východiska pro stanovení náhrady újmy pozůstalých, za něž považoval částky uvedené v již neúčinném § 444 odst. 3 obč. zák. – s tím, že tato úprava nebyla zrušena pro nedostatečnou výši náhrad, ale pro jejich paušálnost. Nyní proto Nejvyšší soud považuje za přiměřený pro stanovení základu náhrady nemajetkové újmy nejbližším osobám (manžel, rodič, dítě) dvacetinásobek průměrné hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za rok předcházející smrti poškozeného; současnou úpravu (§ 2959 občanského zákoníku) považuje za právní normou s relativně neurčitou hypotézou, a proto je určení výše náhrady nemajetkové újmy (z předem neomezeného okruhu a podle konkrétních okolností) svěřeno obecným soudům. Současně Nejvyšší soud v rozsudku č. j. 25 Cdo 894/2018-239 odmítá (obecnou) úvahu, že náhrady za usmrcení blízké osoby by měly být vyšší než náhrady za zásah do osobnostních práv přiznané v některých žalobách proti mediálním společnostem.

19. V nálezu sp. zn. III. ÚS 2954/11 Ústavní soud akcentuje moderační právo obecných soudů podle § 450 zákona č. 40/1964 Sb., *„jímž má být zabráněno nežádoucím a nepřiměřeným tvrdostem ve vztahu ke škůdci, platí i pro rozhodování v adhezním řízení v trestních věcech. Soud moderační právo použije, jsou-li pro snížení splněny podmínky, bez ohledu na to, zda tento postup byl některým z účastníků navržen. Při aplikaci § 450 obč. zák. se náhrada může snížit ve všech složkách, tedy i v jednorázovém odškodnění podle § 444 obč. zák.“*. Uvedený nálezh dopadá především na případy, kdy je pachatel odsouzen za nedbalostní trestný čin a *„je při stanovení výše náhrady škody třeba dbát na to, aby uložená povinnost nahradit způsobenou škodu neměla pro pachatele doživotní ‚likvidační‘ následky, tj. aby mu neznemožňovala vést snesitelný a lidsky důstojný život. Stupeň a intenzita viny pachatelů nedbalostních trestných činů a trestných činů, jejichž těžší následek byl zaviněn z nedbalosti, je přece jen kvalitativně odlišná, než je tomu u pachatelů úmyslných trestných činů s úmyslně způsobeným těžším následkem“*. V projednávaném případě přitom obecné soudy uznaly, že jednání stěžovatele mělo znaky nutné obrany a trestněprávní následky přineslo pokračující zalehnutí poškozeného i poté, co se přestal aktivně bránit; stěžovatel bohužel rozhodný okamžik nedokázal rozpoznat, a přestože ještě dorazivší policisté nahmatali poškozenému tep, nepodařilo se odvrátit jeho smrt.

20. Pro posouzení projednávané věci je důležitý rovněž opakovaně (obecnými soudy, zmocněncem poškozených i stěžovatelem) citovaný rozsudek Nejvyššího soudu č. j. 4 Tdo 1402/2015-97 ze dne 4. 12. 2016. Zde je vyložen aplikovaný § 2959 občanského zákoníku, který „*dále nijak blíže nestanoví maximální možnou výši náhrady, popřípadě konkrétní paušální částku této reflexní újmy, která byla v předchozí právní úpravě zakotvena v § 444 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb., jenž stanovil jednorázové odškodnění pozůstalých za nemajetkovou újmu vzniklou v případě usmrcení osoby blízké (v případě pozůstalého rodiče a dítěte částkou ve výši 240.000 Kč a u sourozence částkou ve výši 175.000 Kč). K jejímu přiznání postačilo doložit relevantní příbuzenský vztah pozůstalého k usmrcené osobě bez dalšího dokazování*“. Z uvedeného je patrné, že dříve zákonodárce pro přiznání paušální náhrady požadoval pouze prokázání příbuzenského poměru, později byla judikaturou paušální částka označena za spodní hranici, nad kterou se mohly soudy podle konkrétních okolností při svých úvahách pohybovat. Neměl-li nalézací soud při stanovení výše nemajetkové újmy více relevantních informací, rozhodl-li o přiznání spodní limitní částky a bylo-li objektivizováno (poškozenými nevyvrácené) snížení intenzity vztahu mezi pozůstalými a jejich synem/bratrem dlouhodobým pobytem ve vězení na jiném kontinentu, pak podle Ústavního soudu byly namísto u některých pozůstalých při moderaci požadavku úvahy o snížení náhrady i pod dolní hranicí deklarovaného rozmezí, u jiných případně o zvýšení nad uvedenou hranici, což plyne i z citovaného rozsudku Nejvyššího soudu: „*[d]uševní útrapy spojené s prožíváním usmrcením blízké osoby je pro účely stanovení výše náhrady třeba posuzovat primárně z pohledu obvyklého (průměrného) člověka a její případné snížení či naopak zvýšení lze odvinout pouze od okolností, jež jsou v rámci trestního řízení řádně doloženy a prokázány poškozeným*.“ Vrátil-li se zemřelý poškozený po několika letech z vězení v Peru domů, je pochopitelné, že mu jeho matka umožnila bydlet u sebe, neboť až na ojedinělé výjimky je mateřská láska nepodmíněná. Z napadených rozhodnutí však není patrné, nakolik toto několikaměsíční soužití (i předcházející události) mohlo ovlivnit (normalizovat) intenzitu vztahů mezi poškozeným a dalšími členy jeho rodiny.

21. Nejvyšší soud v naposledy citovaném judikátu dále připomíná, že jednorázové odškodnění přiznané podle § 444 zákona č. 40/1964 Sb. nevyklučovalo možnost domáhat se i další náhrady, ale ani možnost jejího snížení s ohledem na „*morální zadostiučinění, které se poškozenému již dostalo (omluva toho, kdo zasáhl do práv na ochranu osobnosti fyzické osoby, jeho aktivně projevená snaha mimosoudně zajistit postiženému konkrétní satisfakci v podobě dobrovolného poskytnutí náhrady nemajetkové újmy v penězích či jiné formy zmírnění následků jakého zásahu, tedy kupříkladu účast s poškozeným, jemu poskytnutá součinnost, projevená lítost), konstatování výroku soudního rozhodnutí, že došlo k zásahu do osobnostních práv dotčené fyzické osoby, resp. satisfakčního účinku trestního řízení vedeného proti původci zásahu do osobnostních práv a rozhodnutí v něm vydaného*“. Nejvyšší soud dále rozlišuje trestný čin nedbalostní od úmyslného, protože míra satisfakce musí být přímo úměrná míře zavinění a přiznanou částku mají korigovat konkrétní okolnosti (včetně zohlednění případného spoluzavinění poškozeného), jakož i dopad náhrady na obviněného, aby její výše neměla likvidační důsledek, ale s ohledem na jeho možnosti (věk, příjem...) zachovala reálnou možnost uhradit vzniklou újmu, při dodržení standardu snesitelného a důstojného života (zásada proporcionality).

22. Ústavní soud v žádném případě nechce v přezkoumávané věci bagatelizovat vztahy uvnitř rodinného „jádra“ poškozených, nemůže však akceptovat závěr, že bez ohledu na další objektivně zjištěné okolnosti by všem pozůstalým poškozeným mělo příslušet odčinění „automaticky“ ve výši stanovené předchozí právní úpravou, od které zákonodárce s účinností od 1. 1. 2014 ustoupil. Existuje-li pro obvyklé případy judikaturou vymezené rozpětí relutární náhrady, musí soud v neobvyklých případech tyto meze překonat (ať nahoru nebo dolů), a to s ohledem na míru neobvyklosti a konkrétní okolnosti souzené věci.

23. Podle Ústavního soudu napadená rozhodnutí uvedeným požadavkům nevyhovují. Obecné soudy moderovaly požadavek na náhradu nemajetkové újmy, důkladné individuální posouzení věci ovšem nahradily odkazem na rozmezí náhrady obvyklé pro běžné soužití (existencí jeho hranice), aniž by zvážily, nakolik mohl několikaletý pobyt poškozeného v peruánském vězení, případně jeho předchozí trestní minulost, ovlivnit intenzitu vztahů mezi ním a jeho rodinnými příslušníky.

24. Je pochopitelné, že Nejvyšší soud ve snaze o sjednocení judikatury zavádí metodiky pro výpočet odčinění nemajetkové újmy; podle Ústavního soudu tím však částečně „jde proti“ filozofii soukromoprávní úpravy účinné od 1. 1. 2014, tj. (v této souvislosti) oprostít soudní rozhodování od předem daných postupů, algoritmů, tabulek, násobků či jiných výpočtů – tak, aby nezávislý soudce v konkrétní souzené kauze při rozhodnutí pečlivě a s citem pro věc zhodnotil její individuální okolnosti a provedené důkazy podle zásady volného hodnocení (§ 132 o. s. ř.) a „neopisoval metodiky“ či „nedoplňoval vzorce“. Soudní rozhodování nesmí být mechanické, ale musí zůstat činností jedinečnou a (obdobně nejnověji i nález sp. zn. IV. ÚS 2578/19 ze dne 31. března 2020 – všechna rozhodnutí též na <http://nalus.usoud.cz>).

25. Má-li být při rozhodování o odčinění nemajetkové újmy pozůstalých v důsledku nové právní úpravy opuštěna paušalizace náhrad, a rozhodovací činnost obecných soudů je zbavena v konkrétních a odůvodněných případech horních hranic pro odčinění, nemůže současně obstát závěr o nepodkročitelnosti hranice dolní. Jinými slovy, v konkrétních případech mohou obecné soudy přiznat náhradu v jakékoliv výši, případně i nepřiznat odčinění žádné, což potvrzuje i důvodová zpráva k občanskému zákoníku účinnému od 1. 1. 2014, která k tomu říká: *„Odpovědnost za spravedlivé rozhodnutí v konkrétním případě nemůže ze soudce nikdo sejmout a snaha o nivelizaci soukromého života v jeho rozmanitostech nevyvolá nic jiného, než rigor nesrovnávající se s povahou jednotlivých případů.“* V takovém případě však ústavně konformní výklad § 2959 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, upravujícího odčinění duševních útrap při usmrcení osoby blízké, vyžaduje, aby obecné soudy aplikovaly kritéria vymezená judikaturou Nejvyššího soudu jen jako vodítko, které je však nezavazuje povinností zvažovat a náležitě vyložit, zda konkrétní případ neodůvodňuje odchylku od takového výkladového základu (nahoru, či dolů); jinak se dopustí porušení čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Zákonodárce tak v právní úpravě účinné od 1. 1. 2014 vyslovil, že odčinění imateriální újmy (i újmy pozůstalých) podle paušálů, algoritmů a tabulek není ze své podstaty správné, proto od něj má praxe upustit a o přiměřeném zadostiučinění rozhodnout zvlášť v každé souzené věci podle jejích konkrétních okolností. V projednávaném případě takové individuální posouzení obecné soudy neprovedly.

VI. Závěr

26. Soudní rozhodnutí, které při rozhodování o výši náhrady nemajetkové újmy pozůstalým po oběti trestného činu i přes mimořádné okolnosti považuje rodinné vztahy poškozeného za obvyklé, náležitě nerozlišuje jeho aktivní účast v konfliktu, není řádně odůvodněné (vysvětlené) a nemůže být hodnoceno jako ústavně konformní.

27. Jen důkladné prověření konkrétních okolností k prokázání skutečné intenzity vztahu zemřelého poškozeného s jeho pozůstalými (například zjištěním, zda navštívili rodinní příslušníci poškozeného ve vězení, zúčastnili se jeho soudního řízení, jaký a jak intenzivní s ním udržovali kontakt před smrtí apod.) umožní posoudit oprávněnost vznesených nároků na odčinění imateriální újmy a může vést k uložení přiměřené náhradové povinnosti pachateli. V projednávaném případě podle Ústavního soudu existují (mohou existovat) vážné důvody pro přiznání jiné relativně náhrady, než jakou přiznaly obecné soudy, a proto Ústavní soud zrušil část výroku rozsudku odvolacího soudu, kterou byla poškozeným přiznána náhrada

nemajetkové újmy; výše skutečné škody přiznané poškozené pozůstalé (náklady pohřbu) je daná, a proto se jí kasační rozhodnutí netýká. Bude úkolem odvolacího soudu, aby sám nově rozhodl o výši nemajetkové újmy poté, co pečlivě posoudí intenzitu vztahu mezi poškozenými pozůstalými a zemřelým poškozeným, případně aby odkázal pozůstalé poškozené zcela na řízení ve věcech občanskoprávních.

28. Za daného stavu věci Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 1 a 3 zákona o Ústavním soudu zrušil v napadeném rozsahu usnesení Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Praze, zkracující stěžovatele v právech zakotvených v čl. 36 odst. 1 Listiny.

29. Podle § 62 odst. 3 zákona o Ústavním soudu si náklady řízení před Ústavním soudem hradí účastník nebo vedlejší účastník sám; podle čtvrtého odstavce téhož ustanovení může Ústavní soud v odůvodněných případech podle výsledků řízení usnesením uložit některému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, aby nahradil jinému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi zcela nebo zčásti jeho náklady řízení. Poškození ve svém vyjádření požádali, aby Ústavní soud uložil stěžovateli povinnost nahradit jim jejich náklady řízení. Vzhledem k výsledku řízení o ústavní stížnosti nespatřuje Ústavní soud důvod takovou povinnost stěžovateli ukládat, a proto požadavku poškozených nevyhověl.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 21. dubna 2020

Za správnost:
Jana Němečková

Jan Filip v. r.
předseda senátu